

System ochrony świadka w polskim procesie karnym

Streszczenie

Rozprawa doktorska koncentruje się na rozważaniach w zakresie ochrony świadka w polskim procesie karnym.

Rozpoczynając analizę dotyczącą istotności problemu związanego z ochroną świadka w procesie karnym warto powołać się na treść art. 177 § 1 k.p.k., na podstawie którego nałożono na każdą osobę, która posiada wiedzę istotną dla rozstrzygnięcia sprawy, obowiązek stawienia się na każde wezwanie organu, a następnie złożenia zeznań. Status procesowy świadka jest niewątpliwie różny od statusu oskarżonego w procesie karnym, w głównej mierze dlatego, że świadek co do zasady nie może odmówić składania zeznań. Polska procedura karna przewiduje jednak nieliczne wyjątki od powyższej zasady. Tytułem wstępu warto wskazać, że środki ochrony świadka rozproszone są w kilku niezależnych aktach prawnych o różnej randze. Mogą one być bowiem przyznane zarówno na podstawie regulacji Kodeksu postępowania karnego, jak też na podstawie ustawy z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, która kształtuje zasady, warunki i zakres stosowania środków ochrony i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, jak również osób im najbliższych (w odniesieniu do świadka o statusie zwyczajnym, świadka – pokrzywdzonego oraz świadka małoletniego). W odniesieniu do świadka anonimowego mają niewątpliwie zastosowanie przepisy k.p.k., zaś wobec świadka koronnego ustawa o świadku koronnym, jak również wydane na podstawie tych ustaw rozporządzenia. O ile gros środków ochrony świadka przewidzianych w przepisach k.p.k. ma zastosowanie już z racji samego uczestnictwa danej osoby w procesie karnym w charakterze świadka, to już warunkiem zastosowania u.o.p.p.ś jest zagrożenie dla życia lub zdrowia pokrzywdzonego bądź świadka lub osób im najbliższych w związku z toczącym się procesem karnym (art. 1 ust. 1 ustawy).

Zakres ochrony osoby, która składa zeznania w procesie karnym uzależniony jest co do zasady od statusu prawnego, jaki dana osoba posiada. Kompleksowa analiza przepisów kodeksu karnego, kodeksu postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym, a wreszcie ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka oraz szeregu innych aktów prawnych prowadzi do wniosku, że można wyodrębnić różne rodzaje środków ochrony w zależności od statusu procesowego danej osoby. Różnorodność stosowanych środków ochrony oraz zakres ich zastosowanie w zależności od danej kategorii świadków, skłaniać może po dokonaniu ocen i poczynienia w tym zakresie refleksji. Powyższe umożliwia także sklasyfikowanie świadków w zależności od przyznawanej im ochrony.

Od dnia 8 kwietnia 2015 roku w polskim systemie prawnym funkcjonuje ustawa z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, która ukształtowała i sprecyzowała zasady, warunki oraz zakres wykonywania środków ochrony i pomocy stosowanych wobec pokrzywdzonego i świadka, jak również osób im najbliższych. Zgodnie z założeniem prawodawcy, powyższa ustawa powinna stanowić kompleksowy akt prawny regulujący kwestię ochrony świadka i pokrzywdzonego, w stosunku do których istnieje zagrożenie życia lub zdrowia, wynikające ze składania zeznań bądź wyjaśnień obciążających oskarżonego albo z samego faktu brania udziału w procesie karnym. Omawiana ustawa wprowadziła nowe, nieznane dotychczas w polskim systemie prawnym środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków, ale także znowelizowała obowiązujące akty prawne w stosownym zakresie dotyczącym ochrony tychże osób. Na podstawie ustawy dokonano również implementacji Dyrektywy 2012/29/UE, która odnosi się do kwestii praw i środków ochrony ofiar.

Zakreślona powyżej problematyka badawcza determinuje strukturę opracowania, które składa się z siedmiu rozdziałów. Zarówno konstrukcja pracy, jak i zastosowana metodologia badań są konsekwencją celów i tezy rozprawy, a także będących podstawą tej ostatniej – szczegółowych hipotez badawczych. Kolejność wywodów opiera się na trzyczęściowym modelu, a mianowicie w pierwszej kolejności poruszono zagadnienia ogólne dotyczące świadka w procesie karnym.

Dokonano analizy definicji świadka zarówno w znaczeniu faktycznym, jak również procesowym. Opisano rolę świadka w procesie karnym, wskazując tym samym czynności procesowe, w których może on uczestniczyć. Kolejno przedstawiono model ochrony świadka występujący w Polsce na podstawie ustaw regulujących powyższą instytucję. Wskazano, które ustawy mają zastosowanie do konkretnego rodzaju świadka. Do zagadnień o charakterze ogólnym należy także przedstawienie racji uzasadniających ochronę świadka. Będzie to swoiste uzasadnienie podjęcia się zagadnienia ochrony świadka w procesie karnym. Następnie dokonano podziału instytucji świadka na jego poszczególne rodzaje, co z kolei będzie miało swoje odzwierciedlenie w dalszej części pracy. W rozdziale I poruszono również problem konstytucyjnych gwarancji ochrony świadka oraz dokonano szczegółowego opisu gwarancji ochrony świadka wynikających z Konstytucji RP.

W rozdziale II poruszono kwestię międzynarodowych gwarancji ochrony świadka. Dokonano analizy wybranych międzynarodowych aktów prawnych regulujących kwestię ochrony świadka. W pierwszej kolejności opisano ochronę świadka w systemie uniwersalnym, odwołując się jednocześnie do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 5 listopada 1950 roku, Konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z dnia 15 listopada 2000 roku, jak również do Deklaracji ONZ o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy tj. Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ 40/34 z dnia 29 listopada 1985 roku.

W dalszej kolejności poruszono kwestię dotyczącą ewolucji systemu ochrony świadka w świetle aktów prawnych Rady Europy. W tym zakresie powołano się na szereg aktów odnoszących się w sposób bezpośredni lub pośredni do kwestii ochrony świadka, wykazując tym samym tendencje modyfikacji ochrony świadka na przestrzeni wielu dekad. Kolejnymi aktami prawnymi są regulacje na szczeblu Unii Europejskiej.

Rozdział III rozpoczyna część szczególną niniejszej pracy, zawierającą opis środków ochrony poszczególnych świadków. Celem rozdziałów poświęconych tematyce ochrony konkretnego świadka jest udzielenie każdorazowo odpowiedzi na pytanie o system ochrony w kontekście danego rodzaju świadka. Na tej podstawie możliwie stanie się wywiedzenie ogólnego twierdzenia dotyczącego spójności ochrony świadka w polskim procesie karnym. W pierwszej kolejności poruszono kwestię ochrony świadka o statusie zwyczajnym. Opisano warunki i zasady przyznania świadkowi ochrony oraz określono zakres ochrony świadka na podstawie k.p.k., jak również ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka.

Rozdział IV niniejszej pracy poświęcony jest tematyce środków ochrony świadka – pokrzywdzonego w procesie karnym. Określono, w jakich okolicznościach pokrzywdzony nabywa status procesowy świadka oraz wskazano na zakres udzielanej ochrony.

Kolejny rozdział V dotyczy tematyki ochrony świadka małoletniego. Jest to specyficzny rodzaj świadka, zatem środki jego ochrony powinny być dogłębnie przeanalizowane. Początek niniejszego rozdziału zawiera warunki i zasady przyznania ochrony. Kolejno dokonano podziału środków ochrony ze względu na ustawę, która będzie miała zastosowanie.

Rozdział VI dotyczy problematyki ochrony świadka anonimowego. Na początku określono podstawy uzasadniające anonimizację świadka oraz zakres ochrony. Kolejno opisano środki ochrony świadka anonimowego określone w Kodeksie postępowania karnego. Poruszono kwestię utajnienia okoliczności umożliwiających ustalenie tożsamości świadka. Wyróżniono podmioty posiadające dostęp do okoliczności umożliwiających ustalenie tożsamości świadka oraz konsekwencje z tym związane. Następnie opisano warunki techniczne przesłuchiwania świadka, jak również sposób sporządzania, przygotowania i udostępniania protokołów zeznań. Dalsza część rozdziału poświęcona jest bogatemu orzecznictwu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w kontekście wpływu ochrony świadka anonimowego na prawo oskarżonego do obrony. Na tej podstawie dokonano analizy zgodności środków ochrony świadka anonimowego ze standardami wyznaczonymi przez Trybunał. Kolejno opisano przesłanki uchylecia anonimizacji.

W rozdziale VII poruszona została problematyka ochrony świadka koronnego. W pierwszej kolejności określono warunki dopuszczenia dowodu z zeznań świadka, a następnie

zakres ochrony świadka. Kolejno opisano środki ochrony wynikające z ustawy z dnia 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym.

Podsumowując regulacje ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka wskazane i opisane szczegółowo we wcześniejszej części rozprawy należy wskazać, że omawiany akt prawny jest aktem niedoskonałym i posiada liczne rozwiązania, których nie sposób zaakceptować. I tak, niezrozumiała jest koncepcja, zgodnie z którą świadków należy traktować w analogiczny sposób jak pokrzywdzonych. Kontrowersyjne jest też przyznanie im środków ochrony i pomocy wzorowanych na instytucji świadka koronnego.

Mając powyższe na względzie należy wskazać, że w Polsce nie funkcjonuje spójny i jednolity program ochrony świadka. Środki ochrony rozproszone są bowiem w kilku niezależnych aktach prawnych o różnej randze (od ustaw po zarządzenia Komendanta Głównego Policji). Zakres ochrony osoby, która składa zeznania w procesie karnym uzależniony jest co do zasady od statusu prawnego, jaki dana osoba posiada. Kompleksowa analiza przepisów kodeksu karnego, kodeksy postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym, a wreszcie ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka prowadzi do wniosku, że można wyodrębnić różne rodzaje środków ochrony właśnie w zależności od statusu prawnego.

Kotarsyna Wiktorat
Białystok, dnia 17.09.18r.